

A referáló tevékenységének folyamatmodellje

A referátumok írásban rögzített leíró szövegek. Modellezésükre ezért a leíró írásművek létrehozásának modellje alkalmas.

J. R. Hayes és L. S. Flower modellje a szerzőt olyan célkörnyezetbe helyezi, amelyben képviselve van a téma, a megcélzott olvasói kör, a motiváció és az eddig (a korábbiakban) létrehozott szöveg. A szerzőt magát hosszú távú emlékezete képviseli a modellben. Ebben az emlékezetben tárolja a tárgyról és az olvasókról meglévő tudását, valamint "előre gyártott" vázlatokat, amelyek lehetnek pl. korábbi írástevékenységének eredményei.

A szövegalkotás (írástevékenység) három szakaszra bontható: a tervezési fázisban a szöveg tartalmát alakítja ki a szerző, az átalakítási fázisban ezt alakítja valóságos (természetes nyelvi) szöveggé, majd az ellenőrzés során szükség szerint javítja. A tervezési fázisban az új gondolatokat a szerző jegyzetek, egy-egy mondat formájában rögzíti, míg a másik két fázis már koherens szöveget eredményez.

A referátumkészítés természetesen különbözik a szokásos leíró szövegek létrehozásától, és a kivonatolás problémaköréhez kapcsolható.

W. Kintsch és T. A. Van Dijk modelljében a szövegértés kivonatolás, azaz egyre rövidebb és absztraktabb struktúrák létrehozása az ún. makroszabályok: a kihagyás, általánosítás, szerkesztés és egy zérószabály segítségével. A kivonatolás a megértés céljaitól és stratégiáitól függően különböző lehet. A kivonatolás során keletkező struktúrák a sűrítés egy bizonyos pontján azonosak lehetnek az informatív referátummal.

A referálásnak a fenti két modell kombinációjából megszületett kiinduló modelljében a célkörnyezet módosul. Ide kerül az eredeti (elsődleges) szöveg, amely a referátum tartalmának alapja. A szerző hosszú távú emlékezete ebben a modellben két forrásból táplálkozik: általános és szakmai kompetenciából. A tartalom kialakítása több, specifikus szakaszt is tartalmaz. A válogató olvasás (scanning) a szöveg feltárását és a hasznos információ keresését jelenti. A kiválasztás során a beható, figyelmes olvasásra szánt részek behatárolása történik meg. A referálási magfolyamatba illik bele Kintsch–Van Dijk modellje. Itt történik ugyanis a dokumentumnak vagy egyes részeinek a sűrítése a megfelelő terjedelemre. A tervezés itt csupán a tartalomkialakítás részművelete, méghozzá az utolsó, amely a vázlatos fogalmazást előzi meg.

Egy esettanulmány során a következő kísérletet végezték el: egy személy referátumokat készített,

majd megpróbálta rekonstruálni a folyamat lépéseit. Az eredmény olyan gondolkodási szabályok gyűjteménye lett, amelyek kiegészítik a makroszabályokat, de egyelőre nincs formális definíciójuk, vagyis inkább stratégiák, mint szabályok. A stratégiák szintjén a referálást verbális protokollok segítségével vizsgálták, amelyek lehetővé teszik, hogy a globális folyamatot kis lépésekre bontsák. Ezeket a lépéseket a verbális protokollban adott leírások, a bemenet, a kimenet, a kiinduló modell, a már definiált referálási stratégiák és makroszabályszerű eszközök, valamint a referáló emlékezetében meglévőnek tekintendő ismeretek alapján különítették el és értelmezték. Ennek eredményeként megszületett a referáló tevékenységének egyedi modellje. Ennek korlátait a vizsgálat esettanulmány jellege adja, mert bár széles skálán, de csak egyetlen referáló tevékenységét tükrözi.

A referáló, bár ismerte a kiinduló modellt, de nem azt, hanem a munkafolyamatok egyszerű egymásutánosságát követte. A válogató olvasás során gyakori a nem szekvenciális olvasás, és a referáló speciális olvasási stratégiákat is alkalmaz. A referálási magfolyamat alapvetően szövegátalakítási tevékenység, amely elszigetelt tartalomelemeket eredményez. A referátum a tartalom meglévő elemeiből, kész szövegrészletekből alakul ki, és koherens szöveget, a referátum első (piszkozati) fogalmazványát eredményezi.

Az ellenőrzés minden írástevékenység szokásos folyamata, amelyet ráadásul a referálási útmutatók is szabályoznak.

A referáló munkáját meghatározó körülményeket, módszereket, eszközöket, minőségét stb. az információközvetítés szabványai és szervezeti szabályai kell, hogy irányítsák, tehát nem egyediek. A referáló legalábbis figyelembe veszi ezeket, igyekszik megfelelni a követelményeknek. Nehéz viszont meghúzni a globális ismeretek belső és külső reprezentációja közötti határt, sőt az egyedi modell meg is kérdőjelezi ennek létét. Ugyancsak megkérdőjeleződik a referáló reprezentációja hosszú távú emlékezete útján. A referáló kompetenciáját az egyedi modellben a tevékenységi stratégiák és a bennük eloszlott ismeretek képviselik.

/ENDRES-NIGGEMEYER, B.: A procedural model of an abstractor at work. = International Forum of Information and Documentation, 15. köt. 4. sz. 1990. p. 3–15./

(Koltay Tibor)